

Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi
Atatürk University Journal of Faculty of Letters
Sayı / Number 65, Aralık / December 2020, 87-97

**DÎVÂNU LUGÂTİ'T-TÜRK'TE TOPAÇ OYUNCAĞINA DAİR
BİR İFADE: “KIRMA TOPIK”**

**Regarding the Spinning Ball Toy in the *Dîvân Luyât at-Turk* an Expression:
“Kırma Topık”**

(Makale Geliş Tarihi: 10.05.2020 / Kabul Tarihi: 06.11.2020)

Sümeyra ALAN*

Öz

XI. yüzyılda yazılan, Türkçenin öğrenilmesinin gerekliliğini okuyucuya anlatan ve dil bahsinin ihtiva ettiği tüm kıymetleri içeren bir çalışma olan *Dîvānu Lugāti't-Türk* üzerine yapılan çalışmalar incelendiğinde adını kullanıldığı malzemeden alan topaç için verilen *topık* sözcüğü eksik kalmakta olup bu oyunun anlamının tam karşılanabilmesi için ifadenin *kıрма topık* biçiminde verilmesi gerekmektedir. Topacın; biçimi, dış görünüşü, imâl edilme yöntemi vb. özellikleri hakkında bilgi veren *kıрма* kelimesiyle yuvarlaklığı, küreselliğini bildiren *topık* kelimesinin bir arada kullanılmasıyla oluşan *kıрма topık* ifadesiyle “topaç” bütünlüğüne kavuşmaktadır. *Kırma* ve *topık* sözcükleri birlikte kullanıldığında “topaç”ı karşıladığını savunduğumuz bu çalışmamızda; bu sözcükler tek tek ele alınmış, yapılan açıklamalar birbirinden farklı çalışmalarla desteklenmiş, kelimelerin daha iyi analiz edilebilmesi amacıyla etimolojilerine de değinilmiştir.

Anahtar kelimeler *Dîvānu Lugāti't-Türk*, *kıрма topık*, *topaç*, *topaç oyuncacı*, *söz varlığı*, *etimoloji*

Abstract

* Arş. Gör., Erzurum Teknik Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, *Research Associate, Erzurum Technical University Faculty of Arts, Department of Turkish Language and Literature*, sumeyra.alan@erzurum.edu.tr, [ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-4406-2022](https://orcid.org/0000-0002-4406-2022).

The Dīwān Luyāt at-Turk is a study written in the 11th century, explaining to the reader the necessity of learning Turkish and including all the values of the language. When the studies on this are examined; the *topiķ* term for the spinning ball in which the name of the material used is incomplete and must be given in the form *ķirma topiķ* to fully meet the meaning of “spinning ball”. Spinning ball consists of two words in Karakhanid: *ķirma* and *topiķ*. The first one indicates the spinning ball in terms of shape, appearance, manufacturing method and so on. The latter points out the spinning ball in terms of roundness and sphericity. In this study, which we defend that when the words *ķirma* and *topiķ* are used together, it corresponds to the “spinning ball”; these words were discussed one by one, explanations were supported by different studies, and their etymologies were also mentioned in order to better analyze the words.

Key words: *Dīwān Luyāt at-Turk*, *ķirma topiķ*, *spinning ball*, *spinning ball toy*, *vocabulary*, *etymology*

Giriş

Oyun ve oyuncuğın tarihi insanlık kadar eskidir. Tarihte bilinen ilk oyuncaklar Mısırlılara aittir. Arkeolojik bilgilere göre Mısırlı çocuklar; tahta atlar, topaç ve misketle oynamışlardır. Topaç oyuncuğı, Mısır’da yaklaşık M.Ö. 1400’lerde vardı; ancak Mısırlılar topacı parmaklarıyla çeviriyorlardı. Parmak yerine kamçının kullanılması ise Çinliler tarafından bulunmuştur (Niemann, 1991: s. 55). Eski Yunan ve Roma’da kamçı vurarak çevrilen topaçlar çok yaygın olarak kullanılmaktaydı.¹ Topacı çevirmek için kullanılan kamçı, bir sopadan ve ucuna tutturulmuş deri kayışlardan oluşmaktaydı. Yunanlar; topaç çevirdikleri kamçıya *mastiks*, Romalılar ise *flagellum* derlerdi. Kral Araras Kabartması’nda kamçıyla çevrilen iki topaç yer almaktadır. M.Ö 440-430 olarak tarihlenen kırmızı figürlü bodur bir lekythos üzerindeki resimlerde iki kadın ellerinde kamçıları ile topaç çevirmektedir (Çakmak, 2019: s. 649). Kamçıda kullanılan kayışların düz şeritler halinde mi oldukları ya da örgü gibi bükülmüş mü oldukları tam olarak bilinmemektedir.

Neolitik Çağ döneminde oyuncak yapımı için deri, ahşap, kemik, fildişi gibi malzemeler kullanılmış olsa da kilin plastikliği, kolay şekil verilebilir olması, tekrar tekrar kullanılabilmesi gibi sebeplerden dolayı kil en çok tercih edilen malzeme olmuştur. Fakat kille yapılan oyuncakların kolay kırılmaları, dayanıksız olmaları ve parçalanmaları sebebiyle çoğu günümüze ulaşamamıştır. Arkeolojik kazılarla gün yüzüne çıkarılan seramik oyuncaklar ise hareketli kol ve bacaklara sahip bebekler, çingiraklar, oyuncak arabalar, topaçlar ve yoyolardır (Sevim, Gönül, 2012: s. 24).

¹ Eski Yunan ve Roma’da oynanan oyun ve oyuncaklar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Bener, S. S. (2008). Eski Yunan ve Roma’da Oyun ve Oyuncaklar. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Topaç ve türleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. a.g.e. syf. s. 118.

M.Ö. 3000-2000 ve 1000'lere tarihlenen pişmiş topraktan (seramik) yapılmış topaç kalıntıları bulunmuştur. M.Ö. 500'lü yıllara doğru çömlekçilik sanatının gelişmesi ve el sanatlarının ilerlemesiyle Yunanistan'da oyuncak amaçlı kullanılan topaçların üzerine şekiller, işlemler yapıldığı görülmektedir. Seramikten yapılan topaçların aynı zamanda dinsel amaçlı ve tanrıları onurlandırmak için yapıldığı görülmüştür (Sevim, Gönül, 2012: s. 24, 27). Yunan mitolojisinde Yunan Tanrısı Zeus'un Perseflon'a bir mağarada yılan kılığına girerek yaklaşması ve Dionysos'un dünyaya gelmesiyle ilgili bir anlatı vardır. Bu anlatıda Dionysos dünyaya bir mağarada gelir, orada büyür. Dionysos mağarada oynadığı oyuncakları arasında top, topaç, zar, altın elma ve bir parça yün ve ayna bulunmaktadır. Zeus'un eşi Hera'nın titanları göndererek Dionysos'u parçalatmasından sonra "Orfecilik" adı verilen Dionysos tapımı başlamıştır. Bu tapımın amacı insanı bedensel ve ruhsal olarak kötülüklerden korumaktır. Bu felsefe okulunda gök cisimleri, Dionysos'un mağaradayken oynadığı ayna, zar ve topaç gibi oyuncaklarla özdeşleştirilmiştir. Ayrıca Dionysos'un oyuncaklarının Yunan felsefesinde işaret ettiği başka bazı anlamlar da vardır. Bunlardan bizim konumuzu oluşturan topaç, alt dünyaya atomlar olarak yansıyan gezegenleri sembolize etmektedir (Sümer, 2017: s. 1369).

Çocuk oyuncaklarının ilk örnekleri sayılabilen çingirak, top, topaç, bebek, hayvan heykelcikleri, düdükler ve bilyelere Anadolu'nun çeşitli yörelerinde de rastlanmaktadır. Zengin bir oyuncak kültürüne sahip olan Anadolu'nun 10. yüzyılda Türklerin eline geçmesinden sonra da oyuncak geleneği, kültür aktarımı yoluyla günümüze kadar gelmiştir (Akbulut, 2009: s. 183). Günümüze kadar evrilerek gelen bu oyuncak türleri arasından çalışmamızın konusunu oluşturan topaç; koni biçiminde, ağaçtan yapılan ve sivri ucunda çivi çakılı bulunan oyuncağa denmektedir. Topaca sivri ucundan başlayarak bir ip sarılır. İpin diğer ucu, bir parmağa geçirilip topacın arka kısmı avuç içine alınarak yere hızla atılır. Topaç da etrafına sarılı ipin geri boşalması veya herhangi bir kamçının darbeleriyle yerde hızlı bir şekilde dönmeye başlar. Dönerken de yerde daireler çizip sesler çıkarır (Kaplan, Poyraz, 2010: s. 166). Topaç; Anadolu'nun çeşitli yörelerinde mozik, fol, kırışte, vırıldak, develeme, iştu-fan, fiç, maymun, çevirgeç gibi 200'den fazla farklı isimle bilinmektedir. İsimlerin çeşitliliği topacın Anadolu'daki yaygınlığının bir göstergesidir. Bu isimlerin kimisi topacın biçimini, kimisi çıkardığı sesi tanımlarken kimisi hareketlerinden dolayı bazı hayvanlara benzetilmesinden ileri gelir.²

² Karabaşa, S. (2014). Geçmişten Geleceğe Yaşayan Kültür Mirasımız: Türkiye Somut Olmayan Kültürel Miras Ulusal Envanteri. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları adlı kitaptan alıntıdır. Envanter Numarası: 01.0101. Kayıt Tarihi: 06.08.2014. Ayrıntılı bilgi için bkz. <https://aregem.ktb.gov.tr/yazdir?670931F71AE2E5604AA2F4C8463E3910> (Erişim tarihi ve saati 27.12.2019, 00:05).

XI. yüzyıldaki Türk boylarının ağızları hakkında bilgiler veren *Dîvânu Lugâti't-Türk* adlı eserde de “topaç” oyuncağını andıran *kıрма topık* ifadesini görmekteyiz. İfadenin açıklamaları; ‘mahrutî top’³ (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2015: 187); ‘a turned⁴ ball || tornada yontulmuş top’ (Dankoff ve Kelly, 1982: 327); ‘herhangi söbü (mahrut) topaç’ (Atalay, 1985: I 434); ‘huni biçiminde topaç’ (Kaçalın, 2016: 263) biçimlerinde karşımıza çıkmaktadır. İfadeyi daha iyi anlamak ve etimolojisine değinmek maksadıyla *kıрма* ve *topık* kelimelerini ayrı ayrı incelemek gereklidir.

Kıрма Kelimesi Üzerine Görüşler

Ercilasun ve Akkoyunlu’da (2015: 187) ‘mahrutî (konik) olan’⁵; Dankoff ve Kelly’de (1982: 327) ‘anything "turned on a lathe" || tornada yontulmuş herhangi bir şey’; Atalay’da (1985: I 433) ‘söbü (mahrut) şey’; Kaçalın’de (2016: 263) ‘huni biçiminde olan, altı dar üstü geniş olan her şey (mahrüt)’ biçimlerinde verilen *kıрма* kelimesinin etimolojisi hakkında Clauson, bu kelimenin *kıır*-⁶ fiilinden türediğini belirterek normalde ‘conical || konisel’ anlamına geldiğini ancak top için kullanıldığında ‘spherical || küresel’ anlamında kullanılmak zorunda olduğunu; Güneybatı lehçelerinden Azerbaycan Türkçesinde *ğırma* ‘pellet shot || topak top atışı’ anlamına gelen kelimenin Osmanlıcada *kıırma* ‘pleat, fold, crease, broken || pili, kıvrım, kırık’ anlamında kullanıldığını Hakaniye Türkçesinde ise *kıırma* ‘turned on a lathe’ of anything; hence one says *kıırma topık* ‘a spherical ball’ || ‘tornada şekil verilen (yontulup şekil verilen) şey’ bu nedenle *kıırma topık* kelimesi ‘küresel top’ anlamına geldiğini ifade etmiştir (ED 660a). Nadalyayev vd. ise kelimeye ‘точенный || keskin, sivri’ karşılığını vermiştir (DTS 446b).

³ “kıırma topık” ifadesi için DLT’de (Ercilasun, 2015: 187) verilen Arapça “kürretün mahrütetun” ifadesi “yontularak hazırlanmış top” veya “yontulmuş küre” şeklinde tercüme edilmelidir. Ayrıntılı bilgi için bkz. dipnot 4.

⁴ “to turn” fiilinin İngilizcedeki anlamlarından biri de tornada bir şeyi şekillendirmektir [transitive] turn something (specialist) to shape something on a lathe. Ayrıntılı bilgi için bkz. https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/turn_1?q=turn (Erişim tarihi ve saati 05.11.2020, 11:07).

⁵ *Dîvânu Lugâti't-Türk*’te “kıırma” sözcüğünün karşılığı olarak yazılan “al-mahrüt min kulli şeyin” ifadesindeki “mahrüt” kelimesinin yaygın kullanılan anlamı “koni, konik” olsa da söz konusu kelime *yont-*, *yontup düzelt-* anlamlarındaki “خرط” (hart) kökünden türemiştir. Nitekim bu kökten türeyen “harrât” kelimesi de ağaç oymacısı, çıkırıkçı anlamındadır. Bahsi geçen “hart” kökünden türetilen mef’ül veznindeki “mahrüt” sözcüğünün ilk anlamı: yontulmuş, yontularak şekil verilmiştir. Bu anlamda DLT’de (Ercilasun, 2015: 187) “kıırma” sözcüğünün karşılığı olarak verilen yukarıdaki Arapça ifade “mahrutî (konik) olan” veya “huni biçiminde olan, altı dar üstü geniş olan her şey (mahrüt)” şeklinde değil “yontulmuş şey” olarak Türkçeye çevrilmelidir.

⁶ Ayrıca bkz. Erdal 1991: s. 318.

Atalay'ın *kırma* ifadesini açıklarken kullandığı *söbü* (mahrut) kelimesi ise *söbi* biçimiyle *Dīvānu Lugāti't-Türk*'te de 'uzun ve sivri olan şey' anlamına gelmektedir (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2015: 441). *Subı* biçiminde Dankoff ve Kelly'de (1982: 540) geçmekte olup 'long and pointed; not round (man's head) || uzun ve sivri; yuvarlak olmayan (insan başı)' anlamına gelecek şekilde kullanılırken Atalay (kelimeyi önce *söbi* okumuş, daha sonra da *subı* biçiminde düzeltmiştir) kelimeyi hem *söbi* hem de *subı* biçiminde vermiş olup 'uzun ve sivri nesne –yuvarlak olmayan–' anlamında kullanılmıştır (Atalay, 1985: III 217). *Söbi* kelimesi 'baş' kelimesiyle birlikte de gözlenmiş olup *söbi baş*⁷ ifadesi 'yuvarlak olmayan insan başı' biçiminde ifade edilmiştir (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2015: 441).

Räsänen'de Orta Türkçe döneminde *sübi* biçiminde gözlenen kelime 'lang und spitz || uzun ve sivri'; Osmanlı Türkçesinde *sübü* 'rund und spitz, in eine runde Spitze auslaufend, länglich und rund, zylinderisch || uzun ve sivri, yuvarlak bir uca incelmeye, uzun ve yuvarlak, silindirik' anlamlarına gelmektedir. Ayrıca *süvri* (438b) kelimesine de gönderme yapmıştır (VEWT 434b). Sevortyan ise *söbü* biçiminde yer verdiği kelimeyi 'конусообразный остроконечный || koni biçiminde sivri'; *subı* kelimesini ise 'длинный и острый || uzun ve keskin' anlamına gelecek şekilde açıklamıştır (ESTY 7 364). Kelime Anadolu ağızlarında *söbe*, *söbelek*, *söbelemeç*, *söblen*, *söbü*, *söbülâki*, *söke*, *sübe*, *sümbü* 'yumurta biçimi, oval' (DS X, 3671-72); *söbü*, *söbe*, *soben*, *söbelek*, *söbüldek*, *sübü* '1. uzun, dar, ince; 2. sivri, sivrice' (DS X, 3673) biçiminde de gözlenmiştir. O halde Atalay'ın, Ercilasun ve Akkoyunlu'nun (2015: 187) *kırma* kelimesini açıklarken kullandığı *söbü* (mahrutî, konik) sözcüğü de bize topaçın biçimi hakkında bilgi vermektedir.

Ayrıca Derleme Sözlüğü'nde de rastladığımız *kırma* (VI) kelimesinin anlamı Clauson'un Osmanlıcada verdiği gibi 'pili' biçiminde açıklanmaktadır. 'Pili' sözcüğünü anlamlandırmak açısından aşağıda kamçıyla çevrilen topaç türlerinin resimleri sunulmuştur. Kamçıyla çevrilen topaç türleri ikiye ayrılmakta olup ilki "arı kovani şeklinde topaç" ikincisiyse "düz kenarlı topaç" biçimindedir. Arı kovani şeklindeki topaç, günümüzde yaygın olan topaçlar gibi, yukarıdan aşağı doğru incelenerek üstünde döndüğü bir uç haline gelen oyuncaktır. Britanya Müzesi'nde sergilenen, M.Ö. 5. yy.'la tarihlenen pişmiş topraktan topaç bu tiptedir. Düz kenarlı topaçlar ise arı kovani şeklindeki topaçların aksine, iki kısımdan oluşmaktadır. Üst kısmı olan gövdesi silindir ya da benzer bir şekildedir; üstünde döndüğü alt kısmı olan tabanı ise koniktir (Bener, 2008: s. 121-122). Resim 2'de⁸ verilen "arı kovani şeklindeki topaç"ta topaçın şekli incelendiğinde koni biçiminde genişleyen üst bölümünün kat kat yani pili şeklinde olduğu görülmektedir. Bu da *kırma* kelimesinin 'pili' anlamını destekler niteliktedir.

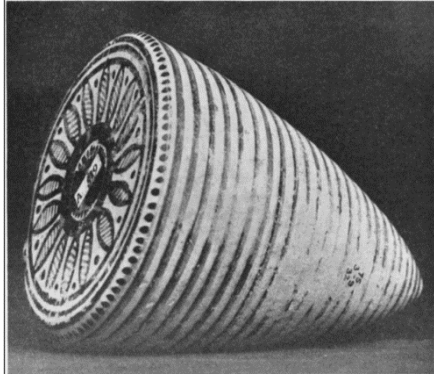
⁷ Tıpta bu biçimde gözlemlediğimiz "koni biçimli kafa sendromu" bulunmakta olup hastalık hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. *Apert's syndrome*.

⁸ Resim 1 ve Resim 2 için bkz. Bener, 2008: Levha CI Resim 204, Levha CII Resim 206.

Düz Kenarlı Topaç
(Boston Güzel Sanatlar Müzesi, env. no. 99.536, M.Ö. 4. yy.)

Resim 1

Arı Kovanı Şeklinde Topaç
(Britanya Müzesi, M.Ö. 5. yy.)

Resim 2

Dankoff ve Kelly'nin (1982: 327) *kıırma* kelimesini izah ederken kullandığı 'anything "turned on a lathe" || tornada yontulmuş herhangi bir şey' ifadesinde geçen; "ağaç veya metal eşyaya yuvarlak bir biçim vermek için kullanılan çarklı tezgâh"⁹ anlamına gelen "torna" sözcüğü dikkatimizi çekmektedir.

⁹ bkz. <https://sozluk.gov.tr/torna> maddesi (Erişim tarihi ve saati 05.11.2020, 11:27).

Tornacılık yahut ağaç tornacılığı; harrâtlık adıyla da bilinen en eski mesleklerden biridir. Basit kesici aletlerle yapılan tesviye işleri zaman içerisinde tezgâhlarda yapılmaya başlanmıştır. Kesici, delici, kazıcı, kırıcı aletlerin saplarının yanında okun ahşap kısmı, masa, sandalye, kürsülerin ayakları ve kirişleri, müzik aletlerinin bazı ahşap parçaları, çeşitli çocuk oyuncakları bu el tezgahlarında üretim yapan ustaların ellerinden çıkmaya başlamıştır. Üretilen bu eşyalar, özelliklerine göre farklı ağaçlardan yapılmaktadır. Örneğin zurna ve makara, damarsız olup işlenmesi de çok kolay bir ağaç olan zerdali ağacından; topaç, korkuluk ayakları, havan, havaneli, sandalye parçaları gibi daha ziyade dayanıklı ve sağlam olması istenilen eşyalar ise meşe ağacından üretilmektedir. Dankoff ve Kelly'nin kullandığı "tornada yontulmuş herhangi bir şey" ifadesi bize ağaç tornacılarının elinde şekillenen topaçların, imâl edilme biçimi hakkında da bilgi sunmaktadır.

Topık Kelimesi Üzerine Görüşler

İkinci kelitemiz olan *topık* kelimesi için Kaşgârlı'nın düştüğü ifadelere bakacak olursak; top sözü "topık"tan kısaltmıştır (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2015: 139; Dankoff ve Kelly, 1982: 256; Atalay, 1985: I 318); çevgân ile vurulan top (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2015: 163, Dankoff ve Kelly, 1982: 191; Atalay, 1985: I 380). Atalay bu tanıma bir de "topaç" ifadesini eklemektedir. Kelime, Hakaniye Türkçesi dönemindeki eserlerden *Kutadgu Bilig*'de de geçmektedir.

topık yirde urdum bu söz berkitü

özüm yanzağını sana körkitü

"Söylediğimi teyit etmek ve neye benzediğini sana göstermek için, yere bir top koydum." (Arat, 1991: 661).

çıkdı topık koēti ay toldı kör

anı yastanıp ötrü oldurdu kör

"Dümdüz yerde top nasıl kendi kendisine yuvarlanırsa, saadet de öyledir; ben sıyrılıp, giderim." (Arat, 1991: 662). Çağatay Türkçesi döneminde Radloff'un sözlüğünde aynı anlama gelecek şekilde kullanılan kelime *tofuğ* biçiminde karşımıza çıkmaktadır. Kelime ilk anlamıyla "yuvarlak, toparlak, küresel"; ikinci anlamıyla ise "küçük tepe, tümsek" anlamına gelmektedir (OSTN III 1234). Pavet'in sözlüğünde de kelime *tofuğ* biçiminde kullanılmış olup "yuvarlak, toparlak; küçük tepe" anlamlarına gelmektedir (DTO 238).

Clauson, sözcüğün *to:b*¹⁰ adının küçültme eki almış biçimi olduğunu söylemekte ayrıca sözcüğün 'a ball || top' anlamında, aktarmayla 'yuvarlak yumru gibi

¹⁰ Kelimenin düzeltilmiş biçimi hakkında bkz. Tekin, 1994: s. 247.

kemik’ ve genellikle ‘ankle-bone || ayak bileği kemiği’ ya da ‘knee-cap || diz kapağı’ gibi anlamlarda kullanıldığını ifade etmektedir (ED 437b). Nadalyayev vd., sözcüğü *topık* maddesinde ‘шар, мяч || küre, top’ biçiminde açıklamıştır (DTS 575b). Erdal, *top* kelimesinin *topık* kelimesinin kısaltılmış biçimi olduğunu, kelimenin bu şekilde kullanıldığını ifade eder (OTWF 43).

O halde *topık* kelimesi basit değil türemiş bir kelimedir. *Top* sözcüğünde eklenen {+(X)k} ekinin birleşimiyle oluşmuştur. *Top* kelimesine eklenen {+(X)k}¹¹ eki için Korkmaz (2017: s. 129) {+Ir} ekiyle kurulmuş ses yansımali köklerden sonra gelerek küçültmeli anlamda bazı ad ve sıfatlar türeten bir ek olduğunu belirtirken Banguoğlu (2015: s. 173) bunların Eski Türkçede canlı *-gek* küçültme adlarından kaldıkları anlaşılıyor şeklinde açıklama yapar. Bu ekin küçültme eki biçimi Uygurca bir metinde geçen *ögük* (<ög+(ü)k) ‘sevgili, sevilen çocuk’ kelimesiyle karşımıza çıkmaktadır.

tegin köni saßlıg üçün bultum ögüküküm tep tedi.. ötrü inisi inçe tep tedi siz aruğ siz aruğlar az uduñ erdini maña berij men tutayın. “Prens, doğru sözlü olduğu için, ‘Buldum yavrucuğum’ dedi. O zaman, küçük kardeşi şöyle dedi: ‘Siz yorgunsunuz. Dinlenin. Biraz uyuyun. Mücevheri bana verin, onu ben tutayım.’ ” (İKPO LV.1.-6.)

Atalay’ın verdiği “topaç” kelimesi de <*top+aç* biçiminde oluşturulan türemiş bir kelimedir. Korkmaz (2017: s. 120) {+aç}¹² eki için eklendiği kelimeye büyüme ve küçültme işlevi katan vurgulu bir ek olduğunu; Banguoğlu (2015: s. 171) ekin eski bir küçültme dolayısıyla berkitme eki olduğunu ifade eder. Bunun örneklerini *anaç*, *ataç*, *begiç*, *eçiç*, *egeç* vb. kelimelerde görmek de mümkündür. Örneğin, *begiç* (<*beg+(i)ç*) ‘beycik’ kelimesinde görülen bu ek ilk *Yenisey Yazıtları*’nda karşımıza çıkmaktadır.

tölis bilge atam ben altı yegirmi yaşım a almış kunçuyumuz bökmedi begiçim “(Ben) Tölis Bilge Ata(ım). On altı yaşımda aldığımız eşimiz doymadı beyciğim” (YVAZ 48/7). Bu durumda *topık* kelimesine de ‘küçük top, topçuk’ biçiminde bir anlam yüklenmesi yanlış olmayacaktır.

Sonuç

Çalışmamıza kaynak oluşturan, taradığımız eserlerden biri olan ve Kaçalın (2016: 263) tarafından hazırlanan DLT neşrinde “kırma topık” ifadesinin Arapça karşılığı “huni biçiminde topaç” olarak tercüme edilmiştir. En doğru tercümeyle sahip olan bu neşir dışındaki diğer çalışmalarda sadece *topık* kelimesiyle ifade edilen “topaç” oyuncağının bu kullanım şekliyle eksik kalmakta olduğu tespit edilmiş

¹¹ Ayrıca bkz. Erdal, Marcel 1991: 2.11.

¹² Ayrıca bkz. Erdal, Marcel 1991: 2.12.

kıırma ve *topık* kelimelerinin birlikte kullanılmasıyla "topaç" anlamını kazandığı çalışmamızla desteklenmiştir. Çünkü topacın *kıırma* yani söbü (uzun ve sivri) biçiminde olması, üst kısmının küresel alta doğru sivrilen, konik olmasını doğrular niteliktedir. Pili yani kat kat olması ise topaca sarılacak ip için gerekli bir biçimin ifadesidir. *Topık* kelimesi ise top kelimesine eklenen +(X)k küçültme ekiyle oluşturulan türemiş bir sözcüktür. Bu şekliyle "küçük top" olarak anlamlandırabileceğimiz bu kelime ise topacın boyutu hakkında bize bilgi vermektedir. O halde; şekil, dış görünüş, imâl edilme yöntemi vb. özellikler hakkında bilgi veren *kıırma* kelimesiyle yuvarlaklık, küresellik bildiren *topık* kelimesinin bir arada kullanılmasıyla oluşan *kıırma topık* ifadesi oyuncak olarak oynanan ve evrilerek farklı adlarla farklı biçimlerle günümüze ulaşan "topaç" kelimesinin tam karşılığına tekabül etmektedir.

KISALTMALAR

a.g.e.	: adı geçen eser
bkz.	: bakınız
DS	: Derleme Sözlüğü, TDK 1993
DTO	: Dictionaire Turc Oriental, Courteille, Pavet de 1870
DTS	: Drevnetyurkskiy Slovar', Nadalyayev-Nasilov-Tenişev-Şçerbak 1969
ED	: An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish, Clauson 1972
ESTY	: Etimologičesky Slovar Tyurskih Yazıkov, Sevortyan 1974-1997
İKPÖ	: İyi ve Kötü Prens Öyküsü, Hamilton 2011
OSTN	: Opıt Slovarya Tyurkskih Nareçiy, Radloff 1893
OTWF	: Old Turkic Word Formation, Erdal 1991
syf.	: sayfa
vb.	: ve benzeri
vd.	: ve diğerleri
VEWT	: Versuch eines etymologischen Wörterbuches der Türksp-rachen, Räsänen 1969
Y YAZ	: Yenisey Yazıtları, Aydın 2015

Kaynakça

- Akbulut, D. (2009). Günümüzde Geleneksel Oyuncaklar. *Milli Folklor*, 21 (84): 182- 191.
- Arat, R. R. (1991). *Kutadgu Bilig I, Metin*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları (AKDITYK. TDK Yay. 458).
- Arat, R. R. (1998) *Kutadgu Bilig II, Çeviri*, 4. Baskı, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları (AKDITYK. TTK Yay. II. Dizi – Sa. 20^b).
- Aydın, E. (2015). *Yenisey Yazıtları*. Konya: Kömen Yayınları.
- Atalay, B. (1985-1986). *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi I-IV*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları (AKDITYK. TDK Yay. 521-524.).
- Banguoğlu, T. (2015). *Türkçenin Grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları (AKDITYK. TDK Yay. 528.).
- Bener, S. S. (2008). Eski Yunan ve Roma’da Oyun ve Oyuncaklar. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Clauson, S. G. (1972). *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*. Oxford at the Clarendon Press.
- Çakmak, S. (2019). Çocuk Folkloru Bağlamında Van Yöresi Çocuk Oyunlarının Kinestetik Öğrenme Modeli Kapsamında Değerlendirilmesi. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 12(27), 637-657.
- Dankoff, R., J. Kelly (1982-1985). *Mağmūd al Kāşyarī. Compedium of Turkic Dialects (Dīwān Luḡāt at-Turk)*. Part I-III. Duxbury, Massachusetts: Harvard University. (Sources of Oriental Languages and Literatures. 7. Turkish Sources. VII.).
- De Courteille, P. (1870). *Dictionaire Turc Oriental*. Paris: A L’imprimerie Impériale.
- Ercilasun, A. B., Z. Akkoyunlu (2015). *Kâşgarlı Mahmud Dīvānu Luḡātī’t-Türk (Giriş -Metin -Çeviri -Notlar -Dizin)*. 2. Baskı. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları (AKDITYK. TDK Yay. 1120.)
- Erdal, Marcel (1991). *Old Turkic Word Formation. A Functional Approach to the Lexicon. 1-2*. Wiesbaden. (Turcologica. 7.)
- Hamilton, J. R. (2011). *Dunhuang Mağarası’nda Bulunmuş Buddhacılığa İlişkin Uygurca El Yazması, İyi ve Kötü Prens Öyküsü (Çev. Vedat Köken)*. 2. Baskı. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları (AKDITYK. TDK Yay. 682.)

- Kaçalin, M. S. (2016). *Dīvānu Lugāti't-Türk Mahmūd el-Kâşgarî*. İstanbul: Kabcacı Yayınları.
- Kaplan, Y., Y. Poyraz (2010). Divan Şiirine Kaynaklık Etmesi Bakımından Oyunlar. *Journal of International Social Research*, 3(15), 151-175.
- Korkmaz, Z. (2017). *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*. 5. Baskı. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları (AKDTYK. TDK Yay. 827.)
- Nadalyayev V. M, D. M. Nasilov, E. R. Tenişev, A. M. Şçerbak (1969). *Drevnet-yurkskiy Slovar'*. Leningrad: Akademiya Nauk.
- Niemann, H. (1991). Oyunağın Gelişim Tarihi, (Çev. Bekir Onur). *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 24(1), 55-61.
- Radloff, W. (1893); *Opit Slovarya Tyurkskih Nareçiy, Versuch Eines Wörterbuches der Türk-Dialecte I-IV*, Sanktpeterburg.
- Räsänen, M. (1969). *Versuch eines etymologischen Wörterbuches der Türkischen Sprachen. 2. Wortregister*. Zusammengestellt von István Kecskméti. Helsinki. (Lexica Societatis Fenno-Ugricae. 17, 1).
- Sevim, C., Gönül, E. (2012). Tarihsel Süreç İçerisinde Oyunağın Gelişimi ve Seramik Oyuncaklar. *Anadolu Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi*, 2(2), 23-40.
- Sevortyan, E. V. (1974-1997). *Etimologičeskiy Slovar' Tyurkskih Yazıkov (Obşçetyurkskiye i mejtyurkskiye osnovi na glasniye)*, Moskva: Akademiya Nauk SSSR, Institut Yazıkoznaniya, Izdatel'stvo "Nauka".
- Sümer, N. (2017). Mitolojik ve Dinsel Bir Sembol Olarak Ayna. *Journal of International Social Research*, 10(52).
- Tekin, T. (1994). Notes on Old Turkic Word Formation, *Central Asiatic Journal* XXXVIII/2: 244-81.
- Türk Dil Kurumu (1993). *Derleme Sözlüğü*, 2. Baskı. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları (AKDTYK. TDK Yay. 211/1-211/12).